

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет іноземної філології
Кафедра германських мов і зарубіжної літератури

ДИПЛОМНА РОБОТА МАГІСТРА

з теми: **«ФУНКЦІЯ БІБЛІЙНИХ СИМВОЛІВ В РОМАНІ В. ГОЛДІНГА
«ВОЛОДАР МУХ»»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи Ang1-M18
напрямку підготовки 014 Середня освіта (Мова і
література (англійська))

ЛІСОВА КРИСТІНА ВАЛЕРІЇВНА

Керівник:

Шаповал О. Г., кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германських мов і зарубіжної
літератури

Рецензент:

Литвинюк О. М., кандидат філологічних наук

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 Теоретичні засади дослідження.....	8
1.1. Теоретичний дискурс поняття «символ»	8
1.2. Основні напрямки вивчення творчості В. Голдінга в зарубіжному і вітчизняному літературознавстві	12
1.3. Філософсько-естетична концепція В. Голдінга.....	16
1.4. Жанрова специфіка та історія створення роману «Володар мух».....	27
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	37
РОЗДІЛ 2 Біблійна символіка в романі В. Голдінга «Володар мух».....	38
2.1. Богоподібні образи-символи в романі «Володар мух».....	38
2.2. Біблійна символіка в образах Джека і Роджера в романі «Володар мух».....	46
2.3. Образ Ральфа як образ першої людини, Адама, і символіка «загубленого раю» в романі «Володар мух».....	52
2.4. Євангельська символіка у романі «Володар мух».....	60
2.5. Мотив жертвності і «Хресного шляху» в романі «Володар мух».....	67
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	76
ВИСНОВКИ.....	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	80

ВСТУП

Незважаючи на все зростаючий інтерес до творчості Вільяма Джеральда Голдінга, спадщина письменника в релігійно-філософському аспекті досі залишається маловивченою, особливо у вітчизняному літературознавстві: в радянський період офіційною доктриною і «релігією» проголошувався атеїзм, що обмежувало можливості досліджувати твори з явно релігійною тематикою. Відмічений у 1983-му році Нобелівською премією «за романи, які з ясністю реалістичного оповідального мистецтва в поєднанні з різноманіттям і універсальністю міфу допомагають осягнути умови існування людини в сучасному світі» [20, с. 50], Вільям Голдінг протягом усієї своєї творчості розмірковував над проблемами добра і зла, природою людини, присутністю Бога в житті людини, її первинної гріховності. До цих «вічних питань» письменник звертався у формі філософсько-алегоричної оповіді, наповненої біблійними паралелями, ремінісценціями, мотивами і образами.

Ідейно-естетична природа творчості Голдінга знайшла живий відгук у сучасних читачів. Художній світ письменника являє собою філософськи ускладнений, але все ж пізнаваний комплекс характерних релігійно-дидактичних роздумів, своєрідних форм їх художнього втілення та емоційної напруженості. Визнаючи епохальне значення цілісних і одночасно діалектичних за своєю природою уявлень Голдінга про світ, його молодший сучасник, англійський письменник Дж. Фаулз, шанобливо зауважує: «Існує безліч інших нині живих англійських письменників. Я захоплююсь ними з різних причин, але ніким так, як ним. Я відчуваю себе майже схвильованим <...> наближаючись до нього. Сам Голдінг може виявитися значно складнішою людиною, ніж «Голдінг» <...> Але Голдінг смертний <...> «Голдінг» – ні! Я усвідомлюю його як Майбутнє» [62, с. 156]. «Голдінг» як особлива система світосприйняття оцінюється Фаулзом як певний позачасовий критерій, як творіння, що не залежить від свого творця, його приналежності до певного часопростору.

У західній критиці питання філософської основи творчості письменника отримало широке висвітлення. Однак дослідники схильні бачити одну основу творчості Голдінга, а не їх сукупність. Багато закордонних критиків розглядають його як послідовника ідей філософії психоаналізу Фрейда і Юнга, бачать у письменнику міфотворця, який переосмислює античні [52, 54] або ж євангельські сюжети [56]. Інші дослідники схильні бачити в Голдінгу релігійного письменника, що трактує основні доктрини християнства [56, 76]. Багато літературознавців схиляються до думки, що світогляд Голдінга близький до філософії екзистенціалізму [13, 16].

Серед ґрунтовних монографій виділяються дослідження Дж. Джіндіна, М. Кінкід-Вікса і Я. Грегора, С. Медкалфа, Л. Ходсона, В. Тайгер. Для розуміння авторської позиції дуже важливі інтерв'ю з письменником, в яких Голдінг не раз висловлювався про близькість свого світогляду до християнства, нетрадиційно й оригінально інтерпретованому письменником. У величезному пласті зарубіжної критики дуже коротко висловлені зауваження про те, що деякі персонажі романів Голдінга несуть в собі риси відомих біблійних героїв, а сюжети є переосмисленням деяких біблійних тем і мотивів (Д. Андерсон, Е. Берджес, Ф. Кермоуд, Н. МакІван, В. Мюллер, Дж. Пітер). Однак детальний аналіз біблійної символіки та її функції у романах на сьогоднішній момент відсутні і у вітчизняному, і в зарубіжному літературознавстві.

Актуальність теми дипломної роботи полягає передусім в тому, що біблійні образи і мотиви, алюзії і ремінісценції в романах Голдінга організують ідейно-філософський рівень творів письменника, розширюють уявлення про філософсько-світоглядну основу його творів, дозволяють глибше зрозуміти глибинно-символічний змістовий рівень романів-притч.

Дослідження біблійної символіки романів Голдінга в англomовному літературознавстві найчастіше пов'язане не з вивченням загальної проблематики, а з пошуком претекстів та проблемами сюжетобудови творів

письменника (С. Вайнтрауб, Д. Андерсон, Ф. Кермоуд). Використання біблійних паралелей і ремінісценцій в романах письменника радянськими дослідниками вивчалось достатньо поверхово через ідеологічні обмеження. У пострадянський період релігійно-філософський аспект творчості Голдінга теж не отримав достатнього висвітлення. Окремі питання функціонування біблійної символіки і християнських мотивів розглядаються у розвідках сучасних російських дослідниць Ю.О. Шаніної, Д.О. Єфімової та вітчизняних літературознавців Г.С. Костенко, О.М. Литвинюк та ін.. Відтак, функціонування біблійної символіки у творах Голдінга потребує подальшого осмислення і ґрунтовного вивчення, що і обумовлює актуальність даного дослідження.

Мета роботи – виявити специфіку використання біблійної символіки в ранній творчості В. Голдінга, а також особливості її функціонування і значення.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- з'ясувати своєрідність поняття «символ» та «біблійний символ» у літературознавстві;
- визначити основні тенденції і напрями дослідження творчості В. Голдінга у вітчизняному та зарубіжному літературознавстві;
- дослідити філософсько-естетичну концепцію В. Голдінга;
- дослідити жанрову специфіку та історію створення роману «Володар мух»;
- виявити біблійну символіку в романі;
- проаналізувати специфіку використання і функціонування біблійної символіки у творі;
- охарактеризувати морально-філософське значення біблійних символів у творчості письменника.

Проблема періодизації літературної спадщини англійського прозаїка практично не висвітлена в критичній літературі. Але водночас у більшості

зарубіжних робіт можна зустріти умовний поділ творчості письменника на два періоди. До першого належать романи: «Володар мух» (1954), «Спадкоємці» (1955), «Злодюжка Мартін» (1956), «Вільне падіння» (1959), «Шпиль» (1964) і «Піраміда» (1967). До другого – романи: «Видима темрява» (1979), «Паперові люди» (1984), «До краю землі: морська трилогія» (1991) та незавершений роман «Подвійний язик» (1995). При цьому необхідно відзначити, що підставою для подібного розподілу є не стільки радикальна зміна поетики та проблематики творів Голдінга, скільки майже 12-річне «мовчання» автора після виходу роману «Піраміда» у 1967 році.

Об'єктом даного дослідження став перший роман письменника «Володар мух» (“Lord of the Flies”, 1954). У даному творі біблійна символіка відіграє центральну, структуротвірну роль і входить до числа активно діючих і першорядних художніх одиниць в авторській картині світу.

Предмет дослідження – біблійна символіка роману В. Голдінга «Володар мух».

Методи дослідження. Поставлені завдання визначили необхідність використання наступних методів: структурно-функціонального, порівняльно-історичного, прийомів порівняльного аналізу, комплексного аналізу тексту.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в можливості їх використання при розробці загальних курсів з вивчення англійської літератури ХХ століття в середніх і вищих навчальних закладах, а також спецкурсів, присвячених вивченню творчості В. Голдінга.

Апробація роботи здійснювалась на науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2017-2018 н. році, 24-25 квітня 2019 р..

Публікації. За результатами дипломного дослідження опублікована 1 стаття:

Лісова К. В. «Жанрова своєрідність роману В. Голдінга «Володар мух». Збірник наукових праць студентів та магістрантів факультету іноземної

філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Випуск 12. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. С. 104-107.

Структура роботи: Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (82 позиції).

ВИСНОВКИ

Таким чином, дослідження біблійної символіки у романі В. Голдінга «Володар мух» дає підстави для таких висновків:

Простудіювавши різноманітні підходи до формулювання поняття «символ» у мистецтві та літературознавстві, з'ясовано неоднозначність у трактуванні категорії символічного образу. У зв'язку з цим нами було студійовано різні погляди на вищезазначену категорію: С. Аверінцева, О. Веселовського, Ю. Лотмана, О. Лосева. З усіх зазначених авторів найпереконливішим у своїх визначеннях поняття символу нами було визнано О. Лосева, а відтак його методологію було взято за основу в цій роботі.

Проаналізовано літературознавчі дослідження творчості Голдінга, доведено, що у літературознавстві домінує традиційний історико-філософський підхід до спадщини письменника. Його представники здійснюють спроби проаналізувати філософське та символіко-алегоричне навантаження його романів, визначити основну тематику та проблематику творів, простежити їх літературні джерела та традиції, які мали вагомий вплив на творчість митця. Певним недоліком досліджень даного напрямку можна вважати їх вузько спрямований інтерпретуючий характер, орієнтацію на пошуки літературних та міфологічних претекстів. Багатозначність романів письменника викликала до життя чисельні дослідження, присвячені виявленню того чи іншого змістового рівня, відтак Голдінг розглядається як релігійний, дидактичний або екзистенціальний письменник.

З'ясовано, що дослідження біблійної символіки романів Голдінга в англomовному літературознавстві найчастіше пов'язане не з вивченням загальної проблематики, а з пошуком претекстів та проблемами сюжетобудови творів письменника. Використання біблійних паралелей і ремінісценцій в романах письменника радянськими дослідниками вивчалось достатньо поверхово через ідеологічні обмеження. У пострадянський період релігійно-філософський аспект творчості Голдінга теж не отримав

достатнього висвітлення. Окремі питання функціонування біблійної символіки і християнських мотивів не набули комплексного характеру, відтак, функціонування біблійних мотивів і образів у творах Голдінга потребує подальшого осмислення і ґрунтовного вивчення.

Здійснено осмислення символічного аспекту авторської картини світу Вільяма Голдінга. Означено ряд важливих особливостей його творчого доробку. Доведено, що романи-притчі В. Голдінга часто розглядаються як релігійні твори, що трактують християнську доктрину первородного гріха і гріхопадіння. Герої романів письменника намагаються протистояти як хаосу зовнішнього світу, так і власної душі. Абстрактні категорії добра і зла, гріха і святості, віри і сумніву, духу і плоті, що займають уяву письменника, є вихідною точкою усіх його міркувань про моральні питання.

Проведене дослідження дозволило виявити в романі «Володар мух» біблійні символічні мотиви жертвності, пізнання істини, божественного одкровення, апостольської любові до ближнього, первородного гріха і гріхопадіння, протистояння Добра і Зла, Бога і диявола в душі людини, диявольської спокуси, а також божественного спокутування зла. Також в романах присутні біблійні символічні образи Ісуса Христа, святих-пророків, образ церкви, святої гори (Аарат, Синай, Голгофа), Бога і диявола.

Доведено, що біблійні символи виконують структуротвірну функцію, допомагають створити багатовимірний простір роману-притчі, переводячи розповідь із земної, горизонтальної площини, в якій протікає повсякденне життя, в духовну, вертикальну сферу, в якій реальність отримує філософсько-релігійне осмислення. Біблійні паралелі допомагають автору створити позитивний пафос творів, зняти відчуття безнадійності.

Визначено, що для створення вичерпної концепції буття автор вводить у свої романи образи богів і богоподібних істот. У «Володарі мух» – це символічний образ Звіра. Поряд з образом Володаря мух мотиви Апокаліпсису і образи служителів сатани відбиваються в образах Джека і Роджера. Вони постають втіленням темного, демонічного начала, яке

проривається назовні попри крихкий контроль законів цивілізації.

Проаналізовано біблійні риси першої людини (Адама) в образі Ральфа. Доведено, що саме з ним в роман входять мотиви втраченого раю, пізнання добра і зла, спокуси, гріхопадіння, первородного гріха, усвідомлення гріха і каяття. Протягом усієї романної дії Ральф від внутрішньої невинності, навіть, часом, внутрішньої сліпоти через провину і страждання рухається до пізнання трагічних істин про себе, про навколишній світ, про людей. Ральф – єдиний з усіх героїв книги, чий внутрішній світ значно змінюється. Цей розвиток показано не тільки в індивідуально-особистісному плані, а й узагальненому – як шлях, який повинна пройти кожна людина, що досягається зверненням до біблійної символіки.

Біблійні образи Ісуса Христа, апостола Петра, образ церкви, святої гори (Арабат, Синай, Голгофа); а також біблійні мотиви жертвності, пізнання істини, божественного одкровення, апостольської любові до ближнього, первородного гріха і гріхопадіння, протистояння Добра і Зла, Бога і диявола в душі людини, диявольської спокуси, а також божественного спокутування відображені в образі Саймона. Від нього у всіх наступних романах Голдінга беруть початок персонажі-візіонери, святі-мученики, які прозрівають джерело зла в природі людини.

Таким чином, звернення до біблійної символіки дозволяє автору побудувати оповідь як притчу, надати їй життєстверджувального пафосу. Присутність біблійної символіки у тексті роману збільшує число можливих тлумачень, і таким чином відводить від буквального, надає дії майже космічного масштабу. Отже, біблійна символіка в романі «Володар мух» сприяє формуванню притчового характеру твору, збагачує оповідь дидактичним змістом, організує ідейно-філософський рівень твору, розширює уявлення про філософсько-світоглядну основу роману, сприяє декодуванню глибинно-символічного змістового рівня роману-притчі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверинцев С. С. Символ. *Краткая литературная энциклопедия* : в 9 т. / гл. ред. А. А. Сурков. М. : Советская энциклопедия, 1962-1978. Т. 6 : Присказка – “Советская Россия”. 1971. С. 826–831.
2. Аверинцев С. С. София-Логос. Словарь. Второе, исправленное издание. К. : Дух і Література, 2001. 461 с.
3. Аникин Г. В. Философско-аллегорический роман. *Современный английский роман*: пособие по спецкурсу для студентов филологического факультета. Свердловск : УрГУ, 1971. 310 с.
4. Бауэр В., Дюмотц И., Головин С. Энциклопедия символов. М. : Крон-пресс, 1998. 502 с.
5. Біблія як інтертекст світової літератури: колективна монографія / заг. ред. та автор. розділи С. Д. Абрамович. Кам’янець-Подільський : Аксіома, 2011. 480 с.
6. Веселовский А. Н. Три главы из исторической поэтики. *Историческая поэтика*. М. : Высшая школа, 1989. С. 155–298.
7. Голдинг В. Володар мух / пер. з англ. та передм. С. Павличко. 2-ге вид. К. : «Основи», 2004. 254 с.
8. Голдинг У. Выступление на встрече писателей Европы в Ленинграде. *Иностранная литература*. 1968. № 2. С. 259–261.
9. Давыдов Ю. Н. «Интеллектуальный роман» и философское мифотворчество. *Вопросы литературы*. 1986. №10. С. 147–168.
10. Дмитрів І. Релігійні символи як засіб творення художнього світу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 13. С. 189–196.
11. Дружинина А. А. Роман Уильяма Голдинга «Повелитель мух». *К проблемам романтизма и реализма в зарубежной литературе конца XIX-XX веков*: труды МОПИ им. Н. К. Крупской. М., 1975. Вып. 2. С. 110–119.
12. Елистратова А. А. Уильям Голдинг и его роман «Шпиль» *Иностранная литература*. 1968. № 10. С. 211–218.

13. Ефимова Д. А. Библейские мотивы и образы в романах У. Голдинга «Повелитель мух» и «Шпиль» : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : 10.01.03. СПб., 2009. 20 с.
14. Зверев А. Дворец на острие иглы. *Новый мир*. 1985. №9. С. 237–253.
15. Ивашева В. В. Английские диалоги. Этюды о современных писателях. М. : Сов. писатель, 1971. 551 с.
16. Ивашева В. В. В споре о человеке : Голдинг от «Повелителя мух» до «Зримой тьмы». *Вестник Московского Университета*. Сер. 9. Филология. 1980. № 5. С. 36–43.
17. История русской литературы XIX века (70-90-е годы) : учеб. пособие / Г. К. Щенников, Л. П. Щенникова. М. : Высшая школа, 2005. 384 с.
18. Кононенко В. І. Символи української мови. Івано-Франківськ : Плай, 1996. 252 с.
19. Костенко Г. М. Релігійно-філософська проблематика та її художнє втілення в англійському романі 1950–1970-х років : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.04. Д., 2000. 20 с.
20. Лауреаты Нобелевской премии : энциклопедия. А–Л. М., 1992. С. 50.
21. Литвинюк О. М. Голдінгівська літературна версія традиційного сюжетно-образного матеріалу. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Вип. 521. : Романо-слов'янський дискурс. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. С. 66–70.
22. Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. 480 с.
23. Лосев А. Ф. Проблема символа и реалистическое искусство. М. : Искусство, 1976. 387 с.
24. Лотман Ю. Статьи по семиотике и топологии культуры. Избранные статьи : в 3 т. М. : Искусство, 1976. Т. 2. 387 с.
25. Мелетинский Е. М. О литературных архетипах. М. : РГГУ, 1994. 134 с.

26. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. М. : Наука, 1976. 408 с.
27. Мень А. Символ. *Библиологический словарь* : в 3 т. М., 2002. Т. 3. С. 106–108
28. Мірошниченко Л. Я. Філософські домінанти художнього світу Вільяма Голдінга у романах морської трилогії «До краю землі» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.01.04. К., 1999. 21 с.
29. Мифология : энциклопедия / гл. ред. Е. М. Мелетинский. М. : Большая Российская энциклопедия, 2003. 738 с.
30. Мифы народов мира : энциклопедия : в 2-х т. / гл. ред. С. А. Токарев. М. : Российский Энциклопедический Олимп, 1997. Т. 1. А-Й. 671 с.
31. Мифы народов мира : энциклопедия : в 2-х т. / гл. ред. С. А. Токарев. – М. : Советская Энциклопедия, 1980. Т. 2. К-Я. 720 с.
32. Мних Р. Категория символа и библейская символика в поэзии XX века. Lublin : UMCS, 2002. 258 с.
33. Нямцу А. Літературні архетипи у світовому літературному контексті. *Sacrum і Біблія в українській літературі* / за ред. І. Набитовича. Lublin : Ingvarr, 2008. С.49–60.
34. Павличко С. Д. Вільям Голдінг і криза раціоналізму. *Лабіринти мислення. Інтелектуальний роман сучасної Великобританії*. К. : Наукова думка, 1993. С. 40–58.
35. Пестерев В. А. Модификации романной формы в прозе запада второй половины XX столетия. Волгоград : ВолГУ, 1999. 312 с.
36. Плахтиенко О. Роман-притча Уильяма Голдинга «Повелитель мух» и его интерпретация. *Классика и современность*. Архангельск, 1999. 120 с.
37. Рубцов Н. Н. Символ в искусстве и жизни : философские размышления. М. : Наука, 1991. 176 с.
38. Сайр Д. Парад миров. СПб., 1997. С. 21–38.
39. Символы. Знаки. Эмблемы / сост. В. М. Рошаль. М. : Локид : Миф, 2005. 576 с.

40. Скороденко В. А. Притчи Уильяма Голдинга. *Уильям Голдинг. «Шпиль» и другие повести* / пер. с англ. М. : Прогресс, 1981. С. 5–22.
41. Словарь библейских образов / под ред. Л. Райкена, Дж. Уилхойта, Т. Лонгмана III. СПб. : «Библия для всех», 2005. 1423 с. URL: <https://tpor.ru/slovari-i-enciklopedii/slovar-biblejskix-obrazov> (дата звернення: 10.11.2019)
42. Словник української мови : в 11 томах. К. : Наукова думка, 1978. Т. 9. 916 с.
43. Товстенко О. О. Идеино-художественные особенности современной притчи : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : 10.01.04. К., 1989. 17 с.
44. Тресиддер Дж. Словарь символов / пер. с англ. С. Палько. М. : Фаир-Пресс, 1999. 448 с.
45. Философия : энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. М. : Гардарики. 2004. 1072 с.
46. Чамеев А. А. Уильям Голдинг – сочинитель притч. *У. Голдинг. Бог-скорпион. Клонк-клонк. Чрезвычайный посол* / пер. с англ. СПб. : Азбука, 2001. С. 5–30.
47. Чижевський Д. Філософія Г. Сковороди. Харків : Акта, 2003. 432 с.
48. Шанина Ю. А. Мифопоэтика романов У. Голдинга : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : 10.01.03. Уфа, 2007. 25 с.
49. Шаповал О. Г. Художня філософія Вільяма Голдінга: еволюція жанрових моделей. Кам'янець-Подільський : «ТОВ Друкарня «Рута», 2017. 204 с.
50. Anderson D. Is Golding's Theology Christian? *William Golding: Some Critical Considerations* / ed. by Jack Biles & Robert O. Evans. – Lexington : University Press of Kentucky, 1978. P. 1–21.
51. Babb H. S. Three Novels of William Golding. Columbus, Ohio : Ohio State University Press, 1970. 141 p.

52. Baker J. R. William Golding : A Critical Study. N.Y. : St. Martin's Press, 1965. 106 p.
53. Ballantyne R. M. The Coral Island. URL: <http://www.gutenberg.org/files/21721/21721-h/21721-h.htm> (дата звернення: 20.11.2019)
54. Boyd S. The Novels of William Golding. *Lectures in English University of St. Andrews*. N.Y. : Martin, 1988. 256 p.
55. Cleve G. Elements of Mysticism in Three of William Golding's Novels. Turku, 1986. 388 p.
56. Coskren T. M. Is Golding Calvinistic? *America*. Vol. 109 (July 6). 1963. P. 18–20.
57. Crompton D. A View from the Spire : William Golding's Later Novels. N.Y. : Blackwell, 1985. 211 p.
58. Dick B. F. William Golding. N.Y. : Twayne Publishers, 1967. 156 p.
59. Dicken-Fuller N. C. William Golding's Use of Symbolism. Lewes (Sussex) : The Book guild, 1990. 82 p.
60. Dickson L. L. The Modern Allegories of William Golding. Univ. of South Florida Press, 1990. 163 p.
61. Epstein E. L. Notes on "Lord of the Flies". *"Lord of the Flies" / W. Golding*. N.Y., 1959. P. 1–17.
62. Fowles J. Golding and "Golding". *William Golding. The Man and his Books*. L., 1986. P. 156.
63. Gindin J. William Golding. Basingstoke (Hants) ; L. : Macmillan, 1988. IX. 124 p.
64. Golding W. A Moving Target. L., Boston : Faber & Faber, 1984. 202 p.
65. Golding W. Lord of the Flies. N.Y., 1959. 192 p.
66. Golding W. Nobel lecture. Critical essays on William Golding. Boston : Massachusetts, 1988. P. 149–156.
67. Golding W. Pincher Martin. L.-Boston, 1984. 208 p.

68. Golding W. *The Spire*. N.Y., 1964. 203 p.
69. Haffenden J. Novelists in interview. N. Y., 1985. P. 97–120.
70. Hynes S. *The Novels of Religious Man. William Golding's "Lord of the Flies"*: A source book / ed. By William Nelson. N.Y. : W.W. Norton & Co., 1967. 49 p
71. Keating J. Interview with William Golding. Purdue university; May 10, 1962. *W. Golding. Lord of the flies* / ed. by James R. Baker, Arthur P. Ziegler : casebook edition. Text, notes & criticism. N. Y. : Perigee, 1983. P. 209–223.
72. Kermode F. *William Golding. Puzzles and Epiphanies*. L., 1963. P. 198–213.
73. Kinkead-Weeks M., Gregor I. *William Golding : A Critical Study*. L., Boston : Faber & Faber, 1984. 292 p.
74. MacEvan N. Golding's "Lord of the Flies" : Ballantyne's "Coral Island" and Critics. *The Survival of the Novel : British fiction of the later twentieth century*. L. : Basingstoke, 1983. P. 147–163.
75. Medcalf S. *William Golding*. L., 1975. 48 p.
76. Mueller W. An Old Story Well Told. *The Cristian Century*. Vol. 80 (October 2). 1963. P. 1203–1206.
77. Niemeyer C. The Coral Island Revisited. *College English*. Vol. 22 (January). 1961. P. 241–245.
78. Oldsey B. S., Weintraub S. *The Art of William Golding*. N.Y. : Harcourt, 1965. 271 p.
79. Online Etymological Dictionary. URL: <http://www.etymonline.com> (дата звернення 11.11.2019)
80. Spangler D. R. Simon. *Golding W. Lord of the flies*. N. Y., 1964. P. 211–216.
81. Tiger V. *William Golding. The Dark Fields of Discovery*. L. : Calder & Boyars, 1974. 244 p.
82. William Golding. Official website : веб-сайт. URL: <https://www.william-golding.co.uk> (дата звернення: 20.11.2019)